

вие", със стремежа диференцирано да се определи същността и предмета на сравнителното литературознание. Наблюдаваме един процес на обособяване в и посредством сближението. Например характеристика и оценка на методологическия принос на рецепционната естетика в наследването на движението на литературната творба и същевременно прецизиране на отношението на сравнителното литературознание към диалогичната творба-реципиент. „Докато за рецепционната естетика рецепцията е диалог между читател и текст, при който се конструира общественят смисъл на текста, то за сравнителното литературознание тя е трансформация на художествени феномени, която конструира нови“ (с. 114).

Смяната на принципите и методиката на сравнителното литературознание недвусмислено се проявява и доказва в разделите „Трансформационни процеси и литературно развитие“, „Степени и форми на литературно общуване“, „Литературни общности и литературни модели“, които са и най-пряко свързани със синтеза и моделирането на литературното развитие. Тук авторът предлага свое решение на основния проблем на компаративистиката, който винаги е съществувал нейното развитие — проблемът за връзката между анализ и синтез. Посочените раздели са своеобразен теоретично-poleмичен „аналог“ на основните опорни точки на сравнителното литературознание — генетично-контактните връзки и структурно-типологическите сходства — и на принципите на литературно-исторически синтез, изграждащи литературните общности.

Специалното внимание заслужава връзката литературно движение — трансформационен процес — форми на литературно общуване. Новото, което Б. Ничев внася, е, че не отделя формите на литературно общуване от динамиката на литературното развитие. Това го води към наблюдения и изводи, които могат да се приемат като методологическа находка — например твърдението, че всяко включване на елементи от една чужда литературна система в друга задължително се съпровожда с тяхното трансформиране — механизъм на превръщане на чуждото в свое. На тази основа ревизирането и прецизирането на компаративистичните понятия контакт, влияние, комплементарност, рецепция се възприема като логично и необходимо следствие. На конкретно литературноисторическо ниво трансформационния процес е представен чрез адаптацията („добългарянето“) на преводната литература в България през XIX в.

Поддръжките схващането, че сравнителната типология, която отразява повторителността в литературния процес и се домогва до неговите закономерности, се проявява на различни равнища, авторът отхвърля като неадекватна системата на литературните общности и региони. И в областта на типологизацията и моделирането на литературния процес той сменя „оптиката“, избирайки такива принципи и форми, които имат най-пряко отношение към „развитието на художествеността“. Това са историко-естетически критерии, разработени в литера-

турните трудове на М. Бахтин, Е. Ауербах, С. Аверницев и др. Б. Ничев използва резултатите от развитието на литературознанието, за да ги включи в системата от опозиции, обслужваща синтезиращите и интегриращите цели на сравнителното литературознание (несъзнателно и съзнателно-художествено, синхрония и диахрония, фолклор — литература, познато — непознато и пр.). Той също така използва развитието на литературознанието (и хуманистичистиката) в конкретно-методологически план — става въпрос за възможностите, които предлага теорията на комуникацията за моделиране на литературния процес. Главата „Литературни общности и литературни модели“ поставя на изпитание литературоведската подготовка на компаративиста, затруднения среща и самият автор, защото е трябвало да „преведе“ на компаративен език една сложна и трудно обозрима материя. Съдържанието на тази глава изкушава читателя-литературовед да зададе въпроса: не е ли в замисъла на автора компаративистиката да се превърне в научна суперструктура, от която литературознанието е само дял?

Книгата на проф. д-р Б. Ничев „Основи на сравнителното литературознание“ е богата на проблеми, интересни анализи и наблюдения, каквито може да предложи търсещият и самопроверяващ се изследователски ум. Нейното богатство не може да бъде изчерпано в рамките на една рецензия. Значението ѝ за развитието на българската литературна наука и сравнително литературознание твърде ще се оценява и проверява.

Христина Балабонова

**В СВЕТА НА БЪЛГАРСКИТЕ ПОЕТЕСИ
(И СЛЪНЦЕТО ВЪРНИ** от ИВАН СПАСОВ. С., изд. „Български писател“, 1987. 237 с.)

Появата на „Като гънка везна“ (изд. „Български писател“, 1983 г.) особено ни впечатли с оригиналното решение на Иван Спасов да обедини в отделна книга своите наблюдения върху така наричаната „женска“ лирика. Възприел принципа на селекцията, както сам изтъква в предговора, той задълбочено характеризира творчеството на някои от най-изявените съвременни поетеси (Блага Димитрова, Лилиана Стефанова, Станка Пенчева и др.). Новото му произведение — „И слънцето върни“ — в още по-голяма степен засили изненадата, която е подготвял за читателите. Тук той прониква дълбоко в поетическия космос на лиричката, открил се като явление в родната ни литература — Елисавета Багряна, Дора Габе; разкрива колоритния свят на Мара Белчева, Екатерина Ненчева, Бленика, Магда Петканова, Яна Язова, Димана Данева. Докато в предходната книга критикът строго се придържа к литературния портрет, тук задачата, която е поставил, е многообхватна. Проникновен тъкуване на поетическото наследство е придръ-

жено с богат арсенал от факти и събития, свързани с жизнения път на разглежданите поетеси. Въпреки „застраховката“, че „И слънцето върни“ не е „история на „женската поезия“, авторът е успял да съчетае критика и литературна история в една сполучлива симбиоза.

Към изграждането на всеки от портретите Иван Спасов подхожда индивидуално. Ако в „Като тънка везна“ се долавя известен баланс при оценките, в „И слънцето върни“ той насочва вниманието си изборно, като прави своите изводи, без да прикрива появяващото се пристрастие към един или друг творчески натюрел. Понеже става дума за изборност, искам да добавя, че тя в „Като тънка везна“ е и относно личните предпочитания — кои от съвременните поетеси да бъдат портретувани, а в „И слънцето върни“ е свързана предимно с проблема на изследване. Така например в портрета за Елисавета Багряна той насочва вниманието ни главно към нейната любовна лирика, при интерпретиране съвременното от Екатерина Ненчева в палитрата му преобладават мрачните багри, предизвикани също от изборността на критика, тълкуващ темата за трагичния човешки край. За това и речецът му е излязъл извън рамките на традиционния литературен портрет и е изписал едно своеобразно есе за смъртта, насочено към взаимовръзката лична съдба—творчество, без подробно да се спира върху поетиката.

В цялостната концепция на изследователя при изграждането на книгата е залегнала идеята да изтъкне както индивидуалното при всяка поетеса — и като тематика, и като стилистика, — така и да провикне в съдбата на жената-творец, един светъл образ в историята на българската култура. Почти при всички той търси присъствието и влиянието на фолклора; привежда оценките на други творци за тях. В някои от „лирическите“ си отклонения критикът прави умело опит да свърже личността на разглежданата авторка с нейното творчество. Усещът му за обективност и в същото време — за дискретност — му е подсказал кое от биографичните епизоди трябва да се поднесе на читателите, кое — не. Тези необходими отклонения — спомени на съвременници; това, което поетесите са записали в дневниците си и пр. — оказват безспорно силно въздействие върху емоционалното ни възприятие. Всъщност мемоарните моменти обогатяват отделните нюанси в портретите.

Като представя лириката на Мара Белчева, критикът борави с увлекателно, интригуващо с фактологията си повествование. Той уверено навлиза в сферата на историята; добира се до „любовитни“ извори — свидетелства за литературна мисъл по онова време. Същевременно регистрира своето несъгласие с някои становища относно нейната лирика. Автентично приведените факти засилват внушенията му и доизграждат образа на поетесата в съзнанието на читателите. За това спомога и плавният „преход“ от житейски към творчески портрет. Неслучайно и без да търси пикантния ефект, той размишлява за въздействието на Пенчо Славейков върху „своята ученичка“. Категорично и

смело звучи твърдението на Иван Спасов, което идва като един необходим извод: „някъде тя надминава учителя си по гъвкавост на възбращението и по красота на изказа“; или: „Мара Белчева не е в сянката на Пенчо Славейков, а самостоятелно и грижовно гради своето творчество“. Очевидно е обаче, че авторът не се стреми да митологизира, а да даде една обективна литературно-стойностна диаграма на съвременното от поетесите. Това е залегнало като дълбока вътрешна-убеденост в цялостната концептуалност на творческия му замисъл.

Обемно е платното, върху което Иван Спасов изобразява облика на Дора Габе. Изследователската му страст е насочена не само към литературното ѝ дело, а към всичко, обхващащо интересния и многолик живот на поетесата. Дори в личните ѝ фотоси от различни еднини той се опитва да намери опорните точки на нейното творческо развитие; и тук писмата се явяват като средство за достоверност. Интригуващ документ е цитираното от критика предположение на Пейо Яворов, който пише на Дора Габе, че „Само Вие от жените в България ще издате сбирка хубави стихове — и никол друга“. . . Иван Спасов визира и мигове от личното си съприкосновение с именитата българска поетеса — вероятно за да обоснове своите постановки. Но това пък улеснява читателите да доловят по-осезателно емоционалната му натура. Той не се увлича да популяризира „занимателните“ страни от житието на поетесата. Неговата писателска етика не му е позволила да спомене нещо за крупната фигура на Боян Пенев, оставил трайна дъра в паметта ѝ. . .

Задълбочени, с приносен характер, са наблюденията върху поезията на Елисавета Багряна. При пространното навлизане в нейната необзорима творческа вселена той се е домогнал до съществени изводи, които обогатяват представите ни за нея: „Елисавета Багряна създава не кодекс на „любовните норми“, а пише духовната биография на обичта-страдание и на страданията—път към висините на чувствата“. Или: „Нас ни респектира изключителната морална извисеност в интимната поезия на тази голяма българска поетеса“. Иван Спасов ограничава в известна степен своя обег, като разглежда само любовната лирика на Багряна. Но, от друга страна, той аргументирано прави обобщения за спецификата на тази поезия; спира се обширно и на поетиката, и на разнообразните прийоми, характеризиращи драматичното ѝ творчество. . .

Често след даден литературен извод следват разсъждения в чисто житейски аспект. Като говори за лириката на Валеника, за разработката на идеята за детето като „свързващо звено“, като мост към безсмъртието, критикът заключава: „И действително е така, защото само продължаването на човешкия род побеждава разрухата на времето“. Подобна „близост“ между автор и читател премахва каквато и да е бариера при общуването между тях. Този портрет дава пълна и явна характеристика за цялостното творчество на поетесата. Тук съществено е използван хронологичният принцип в изследването.

Като представя творческия натюрел на Магда Петканова, той изтъква отличителното й място на фона на нейните „посестрими“: „Пътят на поведението, графиката на характера, цената на страстите, степената на възленията тука се определят от смесването между буйната кръв и презвият разсъдък — нещо, което е и специфика, и отлика на лириката на Магда Петканова в сравнение с творческия свят на другите български поетеси“. Словото на автора е експресивно, емоционалният му градус — висок. Чувства се съгъстената аналитичност, от която идва верният усет за сътвореното, от Магда Петканова.

Иван Спасов обстойно се спира върху лириката на Яна Язова, а подчертаният му интерес към тази авторка вероятно е подбудил и желанието му да използва за наслов на книгата именно нейна строфа. Той се стреми да докаже какво е съмысла да постигне в творчеството удивително своеобразната й личност. Пространно се спира на нейната лирическа героиня; търси литературни влияния; очертава творчески интенции; откроява социалните мотиви в творбите й. Чувството за справедливост „принуждава“ критика да изтъкне, че „Без стиховете на Яна Язова ще се долавя нещо накърнено в целостта на женската ни лирика, ще се чувства ошетен образът на жената“. И същевременно да признае, че при нея срещаме и „плетрупа на описателство, която студенея като поезия“. Той проследява обстойно цялото творчество на тази оригинална поетеса; обръща специално внимание върху особеностите на специфичната й поетика.

Възлюващо е показан и образът на Димана Данева. Творецът неприкрито дава простор на емоционалното си слово, което не му пречи да бъде многопосочно аналитичен. Същевременно той използва и другия метод — синтеза. След конкретните си наблюдения за творчеството на поетесите търси и общото, произнало творчеството им, колкото и самотно да е то. При Димана Данева той отново подчертава влиянието на фолклора, отново привежда спомени на съвременници, отново цитира записки из личния дневник. Възшност това са елементи, които се повтарят при повечето от литературните портрети, включени в „И слънцето върни“. Не бих казал, че тази повторемост е плод на схематичност или пък означава липса на оригинално творческо хрумване. Отдавам това на Иван-Спасовия стремеж към единност в звученето на осемте „части“ от мащабния му изследователски замисъл.

Въпреки неговата дискретност, „любопитните“ факти, които придават колорит на повествованието и разнообразяват академичната му атмосфера, нямат особено значима стойност при разкриване творческия процес и личността на реализация на поетесите, а носят предимно характер на биографизъм, без той да очертава изцяло контурите на литературното им наследство.

Двете творби на Иван Спасов — „Като тънка везна“ и „И слънцето върни“ — се явяват като два притока на една пълноводна река, в която той вероятно ще влее и трети, за да ни

представи още по-целокупния свят на българските поетеси.

Светозар Аврамов

„ПЪТЯТ НА ЕДНО ВЪЗРАЖДАНЕ (САМОБИТНОСТ И ЕВРОПЕЙСКИ ТРАДИЦИИ В ПОЕЗИЯТА НА ПОЛСКИЯ РЕНЕСАНС)“ от БОЯН БИОЛЧЕВ.
С., 1987, изд. „Наука и изкуство“

Убедена съм, че за прозорливото навлизане в историята на която и да е литература и за правилното разчитане на нейните процеси обемът на написаното не е гаранция за успех. Както многословието не е белег на оседамост. Ако тази рецензия по повод най-новата, този път научна, а не белетристична книга на Боян Биолчев трябва да носи наслов, без колебание бих поставила „Пътят на литературата към човека“. Защото мярката при подобни литературноисторически изследвания трябва да бъде не услужливото примигване пред второстепенното и всяческото величание на не дотам ценното, а желанието за правдиво (независимо от дозата неминуем субективизъм) „възстановяване“ на отминала вече епоха. В това е и първата сполука на Биолчев, която бързам да подчертая, в „Пътят на едно Възраждане“.

В цитирания труд авторът успява да изпълни своята задача: реконструиран е полският дворцов, културен и литературен живот от „откриването на европейската култура“ за средновековната славянска държава в началото на XV век при управлението на Владислав Ягело до настъпването на просветителския XVII век с неговите нови изисквания към човека и твореца.

Нека в случая не ни смущава уточняващото подзаглавие на книгата — то не спасява автора й от прекалено разширение на обема на темата; просто най-важното и значително за полската култура, което се извършва в този период, става на територията на поезията.

Биолчев вмъква и едно важно уточнение, макар то да се появява в последните страници на изследването му. Наричат XVI век „златен“ в историята на полската литература, но това не означава, продължава литературният историк, че трябва да се амаловажава всичко, дошло след него. И го доказва с преминаващата през цялата книга идея за приемствеността и константната връзка между отделни явления и цели периоди в полската литературна история. Примери за това пъстрят главите, посветени на Рей и Кохановски, както и тази, разказваща за по-рядко споменавания, но не и по-маловажен Миколай Семп Шажински. Откриваме и общото (макар и опосредствувано от времето) между творците от епохата на Ренесанса и представителите на полския романтизъм; всеки от който е сторил нещо за утвърждаването на единната по звучене и колорит национална литература. Конкретните цитати от Ян Кохановски и Мицкевич само доразкриват пътя на една тра